

складі «української душі», у її особливій мелодійності та співучості. По-третє, багатовікова відсутність власної державності суттєво деформувала український національний характер, виробила точку зору, що у бездержавності здебільшого винні зовнішні чинники. Проте, з іншого боку, періоди бездержавності загартували волю українців, вчили виживати, розраховуючи тільки на власні сили, що призводило до переваг індивідуалізму над колективізмом. По-четверте, тривала роз'єднаність українських земель дає усі підстави говорити не тільки про своєрідність української ментальності в цілому, а й про її регіональні особливості. По-п'яте, постійні нищення та процеси денационалізації української еліти зменшували кількість генераторів національних філософських ідей, творців самобутньої української культури, політичних лідерів, залишали на значний термін Україну без провідної суспільної верстви, що посилювало консерватизм української ментальності та поглиблювало недовіру народу до власної еліти. По-шосте, для української ментальності характерною є споконвічна прихильність до республіканської та демократичної ідей. Досягнення національної суспільно-політичної думки інколи випереджали час у східноєвропейському регіоні на цілі століття.

Усіма цими особливостями, що виявилися вже на перших кроках формування українського етносу та націотворення, не можна нехтувати, їх слід ретельно вивчати і обов'язково враховувати в подальших політичних, економічних, культурних державницьких заходах, щоб не допустити загрози відчуження народу від процесу політичних, економічних та соціально-культурних перетворень.

Список літератури: 1. Коментар до Конституції України. К., 1996. 2. Етнографія України // За ред. С.Макаруча. Львів, 1994. 3. Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу й нації (Методологічні завваги) // І. Лисяк-Рудницький. Історичні есе. К., 1994. 4. Українське народознавство / Під ред. С.П. Павлука, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. Львів, 1994. 5. Грушевський М.С. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства // Л. Винар. Силуети епох. Дрогобич, 1992. 6. Грушевський М.С. Віймки з жерел до історії України – Руси: До половини XI в. Львів, 1895. 7. Грушевський М.С. Історія України – Руси: В 11-ти т., 12-ти кн. К., 1991. Т. 1. 8. Січинський В. Чужинці про Україну. К., 1992. 9. Брайчевський М.Ю. Конспект історії України : Нова концепція // Старожитності. 1991. Ч.6. 9. Рибалка І.К. Історія України. Ч.1. Х., 1995. 10. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень, 1926.

Надійшла до редколегії 24.12.05

С.В. Васильєв

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ АТЕСТОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ В 20-Х РОКАХ ХХ СТ.

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що в умовах проведення політичної та економічної реформ доля та шлях розвитку

української державності багато в чому визначатимуться демократичним оновленням апарату державної служби, в тому числі і в органах внутрішніх справ. У зв'язку з цим постає нагальна необхідність розробки проблем реформування правового статусу працівника міліції як державного службовця, в тому числі і основ соціального захисту працівників органів внутрішніх справ. При цьому відповідь на певні запитання може дати ретроспективний аналіз становлення і розвитку нормативно-правової бази, яка в період з 1920 по 1930 рр. визначала загальні засади соціального захисту працівників міліції Української СРР.

Проблеми діяльності правоохоронних органів України в 20-х рр. ХХ ст. почали привертати увагу дослідників з середини 80-х рр. минулого сторіччя. Зокрема, в 1987 р. в Харківському юридичному інституті (зараз – Національна юридична академія) Власенком С.І. була захищена дисертація на тему: « Правоохоронні органи УСРР в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.)», в якій автор частково висвітлює деякі питання соціального захисту працівників міліції у вказаний період [1]. Але робота багато в чому засновується на прийнятому в радянській правовій доктрині підході до ролі та місця міліції в суспільстві та державі. Захищена в Національному університеті внутрішніх справ в 90-х рр. дисертація Олійника О.І. на тему: « НКВС України (1917–1941 рр.): структура, функції та діяльність» також певною мірою наводить відомості щодо соціальних гарантій співробітників міліції УСРР в 1920-х роках, але це питання не було предметом вивчення автора [2].

Варто відзначити і дисертаційне дослідження Коцана І.Д. за темою «Міліція Харківщини в 1917–1930 рр.», яке певною мірою стосується нашої теми, але дисертант обмежується частковою характеристикою окремих елементів системи соціального захисту міліціонерів лише в Харківській області, а нас цікавить загальноукраїнська нормативно-правова база [3].

Метою нашої статті є з дослідження правовідносин щодо соціального захисту працівників міліції України у 20-ті рр.

Завдання статті полягають у визначенні складових елементів соціального захисту працівників міліції УСРР в різні періоди 20-рр. ХХ ст. та основних тенденцій нормативного регулювання надання тих або інших пільг та переваг працівникам міліції, з'ясування стану розвитку нормативно-правової бази, що регулювала ці правовідносини.

З'ясовуючи поняття соціального захисту працівників міліції, слід навести визначення, запропоноване Венедіктовим В.С.: «... сукупність нормативно закріплених економічних і юридичних гарантій, що надають працівнику системи МВС пільги чи права, та забезпечують механізм реалізації цих пільг і прав» [4, с.172].

Для розуміння того, кого слід вважати атестованими працівниками міліції у 20-х рр., згадаємо про поділ працівників міліції на категорії, який провадився у деяких відомчих нормативно-правових актах НКВС УСРР. Від приналежності працівника міліції до тієї чи іншої категорії залежав порядок проходження ними служби, а отже, і його соціальний захист.

У наказі НКВС №546 по Головному управлінню міліції та розшуку від 22 листопада 1922 року та наказі Головного управління міліції «Про розподіл всіх працівників міліції на категорії» від 11 вересня 1922 року передбачались наступні категорії працівників міліції: 1) командирський склад: начальники міліції республіки, міліції губерній, відділів, окремих підрозділів, їх помічники; 2) адміністративно-господарський склад: скарбники, заступники начальників всіх рівнів з господарських питань; 3) канцелярський склад: реєстратори, журналісти, рахівники; 4) політсклад: політичні інспектори всіх рівнів, військові комісари, їх помічники; 5) санітарний склад: лікарі та фельдшери; 6) стройовий склад: міліціонери та курсанти; 7) нестройовий склад: кур'єри, водії, працівники їдалень та інший обслуговуючий персонал [5, т.1, с.216–227]. П.9 Положення пор проходження служби в радянській робітничо-селянській міліції 1923 р. передбачав розподіл працівників міліції на 5 категорій: стройовий та командирський склад були об'єднані в стройовий склад, санітарний склад було віднесено до адміністративного складу [5, т.1 с.257–258].

Дещо по-іншому було вирішено питання про розподіл працівників на категорії в пп. 17–18 Положення «Про робітничо-селянську міліцію» 10 листопада 1926 р., де передбачалось 4 категорії: муштрований склад, активно-розшуковий, політичний та адміністративно-немуштрований склад [5, т.2, с.39]. Аналіз норм Положення дозволяє зробити висновок, що до адміністративно-немуштрованого складу було віднесено працівників, які раніш складали нестройовий та адміністративний склад, активно-розшуковим складом були працівники карного розшуку.

Таким чином, можна з упевненістю сказати, що до атестованих працівників міліції України у 20-ті роки можна віднести категорії стройового, активно-розшукового та політичного складів міліції.

Певна система пільг та переваг працівників міліції, яка склалася в 20-х рр., також виходила з розподілу працівників міліції на певні категорії. Причому на початку досліджуваного періоду це питання жодного нормативно-правового регулювання не мало.

Перші спроби встановити заходи соціального захисту до працівників міліції пов'язані з наданням їм прав та переваг військовослужбовців Червоної Армії. Згідно з Постановою ВУЦВК «Про поширення на сім'ї працівників міліції прав та переваг, наданих

сім'ям військовослужбовців» від 8 серпня 1922 р. означений захід планувалось здійснити з 1 серпня 1922 р., а пільги за продовольчим податком – з 1923 р. [5, т.1, с.213]. Звертає на себе увагу той факт, що у цій постанові не було вказано, кого слід вважати родиною працівника міліції, а пільги та переваги фактично поширювалися не тільки на командний та стройовий склади працівників міліції, але й на канцелярський, санітарний, інші.

Що ж до переліку пільг та переваг, якими користувалися на цей час військовослужбовці та їх родини, то з цього питання в 1922 р. діяло декілька постанов РНК УСРР:

1. Постанова РНК УСРР «Про забезпечення родин комскладу РСЧА» від 06 травня 1921 р. [6, №9 від 6–25.05.1921р., ст.366].

2. Декрет РНК УСРР «Про пільги осіб комскладу РСЧА та їх родин» від 20 липня 1920 р. [6, №13 від 6-25.08.1921р., ст.386]. Цим декретом встановлювалися пільги в галузі землекористування, продрозкладки, користування комунальним майном. Зокрема, за військовослужбовцем на час його служби зберігалася належна йому ділянка землі і нею могли користуватися члени його родини. Чинними були й інші постанови.

Дві останні постанови встановлювали правило: якщо в родині червоноармійця відсутній інший годувальник, то жоден член родини до трудової та мужової повинності не залучається. Слід відзначити, що надання пільг по продрозкладці, виконанню повинностей безумовно підвищувало соціальний статус військовослужбовця, а отже, й працівника міліції, але саме такі види пільг та переваг були можливими лише за часів «воєнного комунізму», мілітаризації праці у всіх сферах суспільного життя. З іншого боку, звертає на себе увагу не кодифікованість нормативно-правового матеріалу, що регулював дані правовідносини. Кодифікації даний нормативний матеріал набув в Кодексі законів про пільги та переваги для військовослужбовців РСЧА та РСЧФСРСР та їх родин, прийнятому ВЦВК СРР 29 жовтня 1924 р.

Даним Кодексом було закріплено наступні види пільг та переваг: 1) у галузі трудового користування землею та сільського господарства: залишення в користуванні членів родини військовослужбовця земельної ділянки, що була закріплена за ним; 2) за податками і зборами: нижчі ставки продовольчого податку для родин військовослужбовців; 3) житлові: по оплаті комунальних послуг; 4) у галузі праці та соціального страхування та інші пільги [7, с.6–8].

Вищенаведений перелік пільг та переваг створював привілейоване становище у суспільстві військовослужбовців РСЧА та РСЧФ, а отже, й працівників міліції, хоча це багато в чому було зумовлене створенням однопартійної системи, ідеями «світової революції», керівною роллю партії в суспільстві та необхідністю її

захищати, а отже, забезпечувати боротьбу з різними «опозиціями» та «ухилами».

У 1926 р. приймається Постанова ВУЦВК та РНК УСРР «Про пільги й переваги особам, що перебувають на службі у міліції та розшуку УСРР, і їхнім родинам» від 20 січня 1926 р., згідно з якою за працівниками міліції зберігаються пільги лише в галузі землекористування, народної освіти та житлові. Ці пільги надаються не всьому складу міліції, а лише командному, адміністративному та політичному [5, т.2, с.27–28].

Таким чином, з 1926 р. уряд УСРР відмовився від уніфікації військовослужбовців та працівників міліції з питань соціального захисту та створив власну, міліцейську, нормативно-правову базу для регулювання цих правовідносин. Перелік пільг та переваг працівників міліції було скорочено. Але такий підхід мав місце лише до 1930 р. Згідно з п.8 Постанови ВУЦВК та РНК УСРР «Про воєнізацію робітничо-селянської міліції» від 5 квітня 1930 р. особовому складу міліції було надано пільги військовослужбовців РСЧА в галузі освіти, землекористування, житлові, трудові, судові, з питань охорони здоров'я та місцевих податків і зборів [5, т.2, с.181–182].

Звертає увагу, що надання працівникам міліції пільг військовослужбовців співпало з формуванням в СРСР «культу особи» та переходом до тоталітарної форми політичного режиму.

Отже, правове регулювання правовідносин соціального захисту працівників міліції в 20-х рр. можна розподілити на наступні етапи:

- 1) 1920–1922 рр. – досліджувані правовідносини не набули свого нормативно-правового регулювання;
- 2) 1922–1926 рр. – поширення на працівників міліції пільг та переваг військовослужбовців РСЧА;
- 3) 1926–1930 рр. – створення власної, міліцейської системи пільг та переваг, менш потужної, ніж та, що діяла в армії.
- 4) з 1930 р. – відновлення стану правового регулювання 1922–1926 рр. в умовах формування в СРСР «культу особи».

Список літератури: 1. Власенко С.І. Правоохоронні органи УСРР в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 1987. 2. Олійник О.І. НКВС України (1917–1941 рр.): структура, функції, діяльність: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 1999. 3. Коцан І.Д. Міліція Харківщини в 1917–1930 рр.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2003. 4. Венедіков В.С. Статус працівника ОВС України як державного службовця: Науково-практичний посібник. Х., 2003. 5. Історія міліції України в документах і матеріалах: в 2т. / Під ред. І.П. Михайленка, В.Я. Кондратьєва. К., 1999. 6. Збірник Узаконень Робітничо-селянського Уряду України. 1921. 7. Кодекс законів про пільги та привілеї для військовослужбовців Робітничо-селянської Червоної Армії та Робітничо-селянського Флоту СРСР та їх родин. Умань, 1924.

Надійшла до редколегії 15.01.06